

OCENA WALORÓW PRZYRODNICZYCH I KULTUROWYCH GMINY RESZEL POD KĄTEM ROZWOJU TURYSTYKI

Iwona Połucha, Emilia Marks

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Streszczenie. Kształtowanie krajobrazu jest procesem wymagającym starannego planowania, które ułatwiają badania waloryzacyjne. Wartościowanie walorów krajobrazowych jest niezbędne do racjonalnego gospodarowania zasobami gminy i określenia optymalnego sposobu użytkowania terenu. W artykule przedstawiono waloryzację krajobrazową gminy Reszel, która posiada potencjał turystyczny, dlatego niezbędna jest weryfikacja form turystyki możliwych do promowania na tym obszarze. Ocenę walorów gminy poprzedziły wnikliwe badania terenowe. W badaniach posłużono się metodami bonitacji punktowej z wykorzystaniem siatki kwadratów oraz krzywej wrażeń Wejcherta. Metody te, w modyfikacji własnej, umożliwiły uszeregowanie walorów przyrodniczych i kulturowych gminy oraz ocenę przestrzeni krajobrazowej pod kątem rozwoju funkcji turystycznej. W rezultacie obszar gminy podzielono na tereny o różnej przydatności do turystyki, wskazano miejscowości o szczególnym znaczeniu turystycznym oraz zaproponowano przebieg trasy krajoznawczej.

Słowa kluczowe: krajobraz, przydatność do turystyki, waloryzacja, zagospodarowanie turystyczne

WPROWADZENIE

Tereny przeznaczone na cele turystyczne powinny cechować się różnorodnością form krajobrazowych oraz znacznymi walorami kulturowymi. Elementy te, wraz z dostępnością komunikacyjną i zdolnością obsługową urządzeń turystycznych, decydują o atrakcyjności turystycznej [Lijewski i in. 2002]. W celu określenia optymalnego sposobu użytkowania terenu dokonuje się jego wartościowania do różnych celów. Waloryzacja ułatwia prawidłowe zaprojektowanie przestrzeni i pozwala na zachowanie harmonii krajobrazu [Hopfer i in. 1982]. Böhm i Patoczka zauważają, że „krajobraz powszechnie kojarzymy

z obrazem otoczenia ukształtowanego przez naturę i ozdobionego przez ludzi; jest też rozumiany jako fizjonomia otoczenia przekształconego w celach użytkowych lub dla jego ulepszenia” [Bajerowski 2000].

W artykule przedstawiono waloryzację przyrodniczo-kulturową gminy Reszel, która ma potencjał turystyczny, ale jej pełne wykorzystanie wymaga udostępnienia walorów i wyboru preferowanych form turystyki. Analiza wytypowanych elementów krajobrazu pozwoliła na wskazanie terenów najbardziej przydatnych do rozwoju funkcji turystycznej.

ZNACZENIE ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO

Gmina Reszel ma walory krajobrazowe i potencjał turystyczny, których wykorzystanie jest uzależnione od umiejętnie zaplanowanego zagospodarowania turystycznego. W panoramie miasta i gminy wyróżnia się architektura warowna i sakralna (zamek biskupi, kościół św. Pawła i Piotra, kolegium jezuickie, sanktuarium maryjne w Świętej Lipce). W gminie Sępól znajdują się historyczne parki, stare cmentarze, zabudowa dworska i folwarczna (w tym zespół pałacowo-dworski w Łężanach) oraz atrakcyjne walory naturalne w postaci licznych jezior, rzek i wąwozów [Reszel... 2012]. Warunkiem rozwoju turystyki na obszarze posiadającym zasoby przyrodnicze i kulturowe jest ich udostępnienie poprzez:

a) działania mające na celu:

- ochronę i adaptację do ruchu turystycznego walorów turystycznych,
- zapewnienie możliwości dojazdu na wartościowe tereny i do obiektów turystycznych,
- zapewnienie turystom warunków niezbędnych do egzystencji;

b) wprowadzenie zespołu urządzeń turystycznych, infrastruktury technicznej i bazy materialnej turystyki.

W skład zagospodarowania turystycznego wchodzi:

- baza noclegowa (wszystkie obiekty i urządzenia umożliwiające nocleg poza miejscem zamieszkania, w tym hotele, motele, pensjonaty, kwatery prywatne, kempingi itp.);
- baza żywieniowa (obiekty zapewniające turystom wyżywienie, w tym restauracje, kawiarnie, bary itp.);
- baza komunikacyjna (sieć dróg i połączeń komunikacyjnych, szlaków, wyciągów itp.);
- zaplecze towarzyszące (urządzenia sportowo-rekreacyjne znajdujące się na obszarze recepcji turystycznej umożliwiające uprawianie różnych form rekreacji) [Kurek 2007].

Różnorodność form turystyki pozwala na wybór aktywności możliwych do promowania w obrębie danego obszaru recepcji turystycznej. Jedną z godnych uwagi koncepcji rozwoju turystyki jest turystyka zrównoważona dotycząca zarówno terenów wiejskich, jak i miast. Nie ma ona na celu ograniczenia ruchu turystycznego, a jego ukierunkowanie. Uwzględnia edukację zarówno turysty, jak i usługodawcy. Zwraca również uwagę na ochronę i dbałość o zasoby naturalne oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego. W turystyce zrównoważonej działania są planowane w skali regionu i dostosowane do zastanych form architektonicznych i krajobrazowych. Ważny jest jej aspekt socjalny i ekonomiczny – ma ona stworzyć mieszkańcom miejsca pracy i być dodatkowym źródłem dochodu dla regionu [Siwicki 2009].

Na obszarach mających atrakcyjne walory krajobrazowe wprowadzane są różne rodzaje i formy turystyki pozwalające na poznanie przyrody (turystyka poznawcza), obiektów kulturowych (turystyka krajoznawcza, kulturowa) miejsc kultu religijnego (turystyka pielgrzymkowa), lokalnych tradycji (turystyka wiejska), poprawę kondycji zdrowotnej (turystyka kwalifikowana) itp. [Gaworecki 2000].

METODY BADAŃ

Waloryzacja przyrodniczo-kulturowa pod kątem rozwoju funkcji turystycznej dotyczyła miejsko-wiejskiej gminy Reszel położonej w województwie warmińsko-mazurskim, w południowej części powiatu kętrzyńskiego. Prace trwały od marca 2010 do czerwca 2011 r. Materiałami źródłowymi podjętych badań były mapa topograficzna w skali 1:25 000 (Departament Infrastruktury i Geodezji UM Województwa Warmińsko-Mazurskiego), ortofotomapa obszaru badań (z portalu www.zumi.pl), karty z rejestru zabytków nieruchomości województwa warmińsko-mazurskiego i z rejestru zabytków gminy Reszel.

W badaniach posłużono się metodami waloryzacji przyrodniczej, analizy wykazu zabytków i krzywej wrażeń Wejcherta. Metody te, w modyfikacji własnej, umożliwiły uszeregowanie walorów przyrodniczych i kulturowych gminy oraz ocenę przestrzeni krajobrazowej pod kątem rozwoju funkcji turystycznej. Wyniki badań waloryzacyjnych przestrzeni przyrodniczej opracowano w formie graficznej z uwzględnieniem przestrzennego rozmieszczenia zabytków na terenie gminy. Obszar gminy podzielono na tereny o różnej przydatności do turystyki i wytypowano miejscowości o wysokim potencjale turystycznym.

Walory przyrodnicze wartościowano metodą bonitacji punktowej z wykorzystaniem siatki kwadratów o bokach 1 km × 1 km. Każdemu z nich nadano numer porządkowy i zwaloryzowano, przyznając punkty według przyjętej na potrzeby badań skali oceny (tab. 1). Rangę ocenianych czynników podzielonych na kategorie i podkategorie zweryfikowano poprzez zastosowanie współczynników. Po rozpoznaniu czynnika rozpatrywano jego parametry, kwalifikując do odpowiedniego przedziału. Ostateczny wynik jest iloczynem punktacji za przynależność parametru do danego przedziału ze współczynnikiem dla podkategorii (także parametru w odniesieniu do wód). Uwzględnione czynniki, ich podział oraz korygujące współczynniki dobrano na podstawie analizy ich znaczenia w rozwoju turystyki. Uzyskana suma punktów w obrębie każdego z kwadratowych pól oceny decyduje o przynależności terenu do jednej z pięciu klas przydatności na cele turystyczne, tj.:

- I. Teren nieprzydatny do turystyki, punkty: 0–8;
- II. Teren mało przydatny do turystyki, punkty: 8–10;
- III. Teren średnio przydatny do turystyki, punkty: 10–12;
- IV. Teren przydatny do turystyki, punkty: 12–14;
- V. Teren bardzo przydatny do turystyki, punkty: >14.

W opracowaniu graficznym każdą z klas oznaczono kolorem o natężeniu odpowiadającym nasileniu cechy (rys. 1).

Tabela 1. Kryteria oceny walorów przyrodniczych
Table 1. The criteria for assessment of natural values

Czynniki Factors	Kategorie Category	Podkategorie Subcategory	Parametr Parameter	Wartości parametru Intervals of parameter	Punktacja dla przedziałów parametrów Scoring for intervals	Współczynnik dla parametru Factor for parameter	Współczynnik dla podkategorii Factor for subcategory
1	2	3	4	5	6	7	8
Elementy pokrycia terenu Elements for coverage of area	pokrycie roślinnością coverage of vegetation	pokrycie leśne i drzewiaste (lasy, sady, zadrzewienia) coverage of forest and tree (forests, orchards and trees)	udział w powierzchni [%] participation in the surface [%]	0–20	1	–	1,00
				20–40	2	–	
				40–60	3	–	
				60–80	4	–	
				80–100	5	–	
	roślinność łąkowa meadow vegetation	udział w powierzchni [%] participation in the surface [%]	0–20	1	–	0,50	
			20–40	2	–		
			40–60	3	–		
			60–80	4	–		
			80–100	5	–		
wody waters	stojące standing	udział w powierzchni [%] participation in the surface [%]	0–20	1	–	1,00	
			20–40	2	–		
			40–60	3	–		
	płynące flowing	długość [km] length [km]	0,00–0,60	1	–	1,00	
			0,60–1,20	2	–		
			>1,20	3	–		

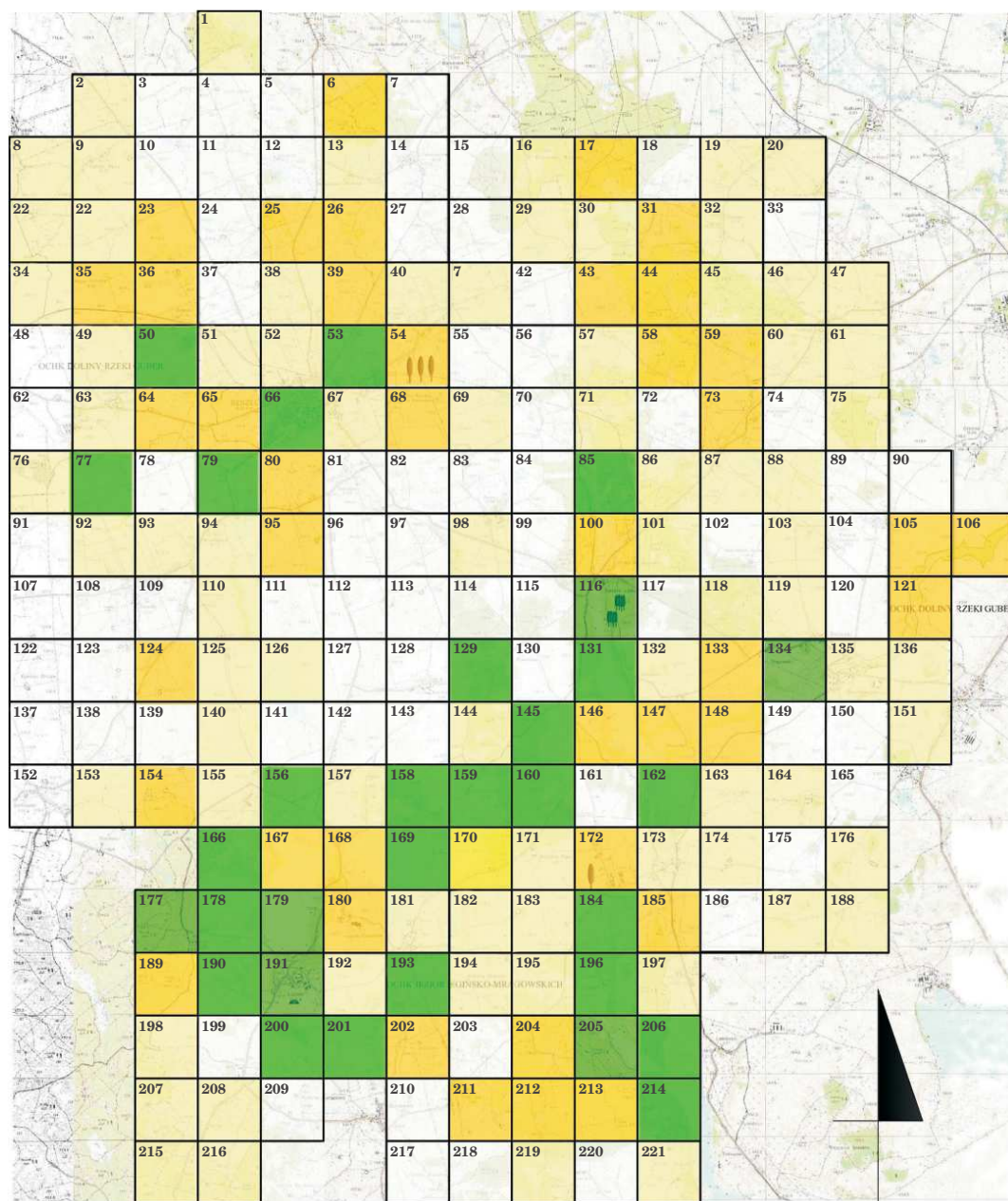
cd. tabeli 1 cont. Table 1							
1	2	3	4	5	6	7	8
		płynące flowing	pozostałe wody remaining water	strugi small rivers	–	1,00	–
				strumienie streams	–	0,75	
				kanały i rowy melioracyjne canals and drainage ditches	–	0,50	
	grunty orne arable land		udział w powierzchni [%] participation in the surface [%]	0–20 20–40 40–60 60–80 80–100	1 2 3 4 5	– – – – –	0,30
	bagna marshland		udział w powierzchni [%] participation in the surface [%]	0–20 20–40 40–60 60–80 80–100	1 2 3 4 5	– – – – –	0,30
Ukształtowanie terenu Formation of terrain	różnice wysokości differences of height		różnice wysokości differences of height	małe small średnie average duże large	1 2 3	– – –	–
	skarpy i wąwozy slopes and gullies		długość [km] length [km]	0,00–0,60 0,60–1,20 >1,20	1 2 3	– – –	–

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Elementy prawnie chronione Elements of legally protected	obszary chronionego krajobrazu areas of protected landscape		występowanie occurrence	brak lack of występuje occurs	0	–	--
					1	–	
	pomniki przyrody monuments of nature			liczebność number of	jeden one	1	–
				dwa lub więcej two or even more	2	–	
				aleja alley	3	–	
Stopień różnorodności Degree of diversity			suma zaobserwowanych elementów the sum of observed elements	0–4	1	–	0,5
				4–7	2	–	
				>7	3	–	

Źródło: Przybylska [2011]

Source: Przybylska [2011]

Rys. 1. Waloryzacja przyrodnicza gminy Reszel pod kątem rozwoju funkcji turystycznej
 Fig. 1. The valorisation of natural values of the municipality Reszel for tourism development
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie Przybylska [2011]
 Source: Own study based on work of Przybylska [2011]

Walory kulturowe w gminie Reszel uporządkowano pod kątem pełnionych funkcji, zgodnie z przyjętym podziałem na następujące kategorie: I – budynki mieszkalne; II – budynki użyteczności publicznej; III – budownictwo przemysłowe, poprzemysłowe i gospodarcze; IV – budownictwo warowne; IVa – budynki; IVb – mury obronne; V – budownictwo sakralne; Va – kościoły, kaplice, klasztory; Vb – kapliczki i krzyże; VI – zabytki archeologiczne; VII – zabudowa dworska, pałacowa i folwarczna; VIII – zabytkowa zieleń; VIIIa – parki; VIIIb – cmentarze; IX – układy urbanistyczne; X – mosty; XI – pomniki i obeliski; XII – pozostałości dawnej zabudowy i bytowania ludzi. Wyniki waloryzacji przyrodniczej zestawiono z graficznym opracowaniem obrazującym rozmieszczenie zabytków na terenie opracowania. Po nałożeniu na siebie obu map wskazano tereny gminy szczególnie atrakcyjne dla turystyki pod względem przyrodniczym, jak i kulturowym.

Uzupełnieniem badań waloryzacyjnych była ocena walorów wizualnych krajobrazu metodą krzywej wrażeń Wejcherta w modyfikacji własnej, ale z zachowaniem dziesięciostopniowej skali oceny. Do badań wytypowano przestrzeń w obrębie trzech miejscowości o znaczeniu turystycznym: średniowieczną część miasta Reszel, Świętą Lipkę i Łężany. Na ortofotomapie naniesiono najważniejsze obiekty przyrodnicze i kulturowe oraz sporządzono krzywe wrażeń wraz z dokumentacją fotograficzną. Ponadto zaproponowano trasę krajoznawczą ukazującą walory Reszla.

WYNIKI BADAŃ

Waloryzacja przyrodnicza gminy Reszel

Waloryzację przyrodniczą przeprowadzono dla całego obszaru gminy Reszel o powierzchni 178,71 km², który podzielono na kwadraty o bokach 1 km × 1 km. W ten sposób powstało 221 jednostek podlegających badaniu (221 km²). Różnica w wielkości obszaru objętego waloryzacją a powierzchnią gminy wynika z uwzględnienia w całości jednostek, przez które przebiegała granica gminy. W każdym z ponumerowanych kolejno pól oceny punktowano wybrane na potrzeby waloryzacji czynniki, takie jak: pokrycie i ukształtowanie terenu, występowanie elementów prawnie chronionych i stopień różnorodności.

W wyniku przeprowadzonych badań tereny gminy sklasyfikowano w pięciu klasach przydatności na cele turystyczne (rys. 1). Do I klasy (tereny nieprzydatne przyrodniczo dla turystyki) zaliczono 71 jednostek, a do II (tereny słabo przydatne) aż 77. Razem zajmują one 70,5% badanej powierzchni. Tereny należące do III klasy (średnio przydatne) obejmowały 42 pola oceny. W czwartej klasie (tereny przydatne dla turystyki) znalazło się 25 jednostek, a w piątej (bardzo przydatne dla turystyki) tylko 6.

Wyniki waloryzacji przyrodniczej wskazują, że przeważająca część obszaru gminy jest mało przydatna do celów turystycznych. Są to głównie tereny rolnicze, mało atrakcyjne dla turystów, chociaż interesujące pod względem krajobrazowym. Nie są one dostępne do penetracji, ale mogą tworzyć ciekawe panoramy i stanowić tło dla bardziej atrakcyjnych elementów przyrodniczych. Użytki rolne są ważną częścią krajobrazu kulturowego Warmii. Tereny zakwalifikowane do klas III–V zajmują 29,5% powierzchni. Ich udział jest

wystarczający, aby gmina mogła podjąć starania w celu dalszego rozwoju turystyki, np. poprzez wytyczanie szlaków na potrzeby turystyki kwalifikowanej: pieszej, rowerowej i konnej. Znajdują się one głównie w południowej części gminy i północno-zachodniej. Na rysunku 1 widać wyraźnie, że grupują się one w skupiska. Jedno z nich znajduje się w okolicach Reszla. Wysoka punktacja tych jednostek wynika z dużej różnorodności terenu. Znajdują się tu głównie łąki i pola uprawne, urozmaicone zielonymi wyspami zadrzewień i zakrzaczeń oraz śródpolne oczka wodne, przeciętne kanałami melioracyjnymi. W zagłębieniach terenu zlokalizowane są tereny bagienne. Wpływ na wysoki wynik tych terenów ma również rzeka Sajna oraz duże zróżnicowanie ukształtowania terenu.

Centrum miasta Reszel zwaloryzowano w IV klasie, głównie ze względu na znaczne deniwelacje terenu, przepływającą rzekę i zajmujący znaczną powierzchnię park miejski „Zielona Dolina” (kwadrat nr 66). Należy również wspomnieć o trzech pomnikowych drzewach w miejscowości Klewno. Dwa okazy klonu pospolitego (*Acer platanoides*) o obwodzie 2,5 i 3 m są jednak złamane na wysokości 3 m. Trzecim pomnikiem przyrody jest buk pospolity (*Fagus sylvatica*) o obwodzie 3,2 m i rozpiętości korony 24 m.

Kolejnym obszarem szczególnie wyróżniającym się pod względem przyrodniczym są okolice wsi Święta Lipka. Mają one inny charakter niż okolice Reszla. Jednym z głównych walorów jest tam Jezioro Dejnowa (1,2 km², głęb. 33 m) o wydłużonym, rynnowym kształcie. Cały zbiornik wraz z przyległymi terenami należy do Obszaru Chronionego Krajobrazu Jezior Legińsko-Mrażowskich. Jezioro ma jednak strome brzegi, co utrudnia dostęp do lustra wody. Zbiornik, otoczony dużymi powierzchniami lasów (złożonych z drzewostanu świerkowego, dębowego i sosnowego), ma natomiast duże znaczenie krajobrazowe. W miejscowości Święta Lipka znajdują się dwie aleje pomnikowe. Pierwsza z nich składająca się z 10 dębów szypułkowych (*Quercus robur*), o obwodzie od 2,75 m do 3,85 m, zlokalizowana jest niedaleko bazyliki. Drugą aleję, również dębową, tworzy osiem drzew o obwodach od 2,70 m do 4,10 m rosnących przy drodze nr 594 w pobliżu lasu. Połączenie wszystkich tych elementów zadecydowało o przypisaniu jednostki nr 116 do V klasy przydatności. Równie wysoko oceniono fragment terenu niedaleko Świętej Lipki, który w waloryzacji oznaczono kwadratem nr 135. Na wysoki stopień przydatności miała wpływ przepływająca tędy rzeka Dajna, otoczona roślinnością łąkową. Na tym odcinku płynie ona wąwozem, co dodatkowo podnosi atrakcyjność obszaru. Występują tu również tereny podmokłe i śródpolne, a także małe zbiorniki wodne. Całość mieści się w Obszarze Chronionego Krajobrazu Jezior Legińsko-Mrażowskich.

Na skraju obszaru opracowania usytuowana jest kolejna wysoko oceniona jednostka nr 205. Przez jej teren przebiega granica gmin Reszel i Mrągowo. Znajduje się tu jedna z zatok Jeziora Kiersztanowskiego (1,5 km², głęb. 32,5 m), przez które przepływa Dajna. Obszar jest silnie pochylony w kierunku północno-wschodnim, ze zboczem przecinanym przez naturalne rowy; w części nie zajmowanej przez zbiornik wodny – prawie całkowicie pokryty drzewostanem świerkowym i grabowym.

Największe skupienie wysoko klasyfikowanych jednostek znajduje się w południowo-zachodniej części gminy. Zlokalizowanych jest tam pięć z siedmiu jezior gminy: Trzcinnno, Klawój, Pasterzewo, Widryńskie (1,3 km², głęb. 27 m) i największe na obszarze opracowania – Jezioro Legińskie (2,3 km², głęb. 37,2 m). Oprócz nich występują mniejsze zbiorniki wodne, stawy i oczka wodne. Brzegi jezior Legińskiego i Trzcinnno porasta

roślinność drzewiasta. Zauważalne jest znaczne różnicowanie wysokości terenu. Jednostki obejmujące te tereny należące do V klasy przydatności, oznaczone są numerami: 177, 179, 191. Wszystkie występują na Obszarze Chronionego Krajobrazu Jezior Legińsko-Mragowskich, w granicach którego znajduje się linia brzegowa Jeziora Legińskiego oraz las mieszany z drzewostanem świerkowym i dębowym. Krajobraz ten urozmaicają niewielkie, podmokłe łąki śródleśne. Brzeg zbiornika w tym miejscu jest stromy, a przebiegającą tam drogę znacznie wzniesiono ponad teren, co sprawia, że staje się ona punktem widokowym na taflę wody, wyspę i drugi brzeg jeziora. Jednostki 179 i 191 przylegają do siebie. Kwadrat oznaczony numerem 179 prawie w całości pokrywają wody jeziora i wyspa. Pole oceny nr 191 obejmuje w całości Łężany i również zawiera linię brzegową jeziora. Znajdują się tam też mniejsze zbiorniki wodne oraz mały strumień kończący swój bieg w jeziorze. Obok strumienia, około 700 m od zabudowań, występuje głaz z różowego granitu rapakiwi, o obwodzie 14 m, objęty ochroną w formie pomnika przyrody.

Z przeprowadzonej waloryzacji wynika, że w badanej gminie znajdują się tereny przyrodnicze interesujące dla turysty. Skupiają się one w kilka głównych grup: okolice Reszla, Świętej Lipki, Bezlówek, Widryn i Łężan. Każda z nich prezentuje inne walory przyrodnicze. Występuje tam tradycyjny krajobraz rolniczy, malowniczo meandrujące rzeki, (przepływające przez jeziora czy wąwozy), falista rzeźba terenu, jeziora o różnym ukształtowaniu brzegów i pokryciu powierzchni zlewni. Walory te predestynują najwyżej ocenione tereny do rozwoju turystyki poznawczej, której celem jest obserwacja i poznanie przyrody, oraz turystyki kwalifikowanej umożliwiającej rozwój fizyczny w atrakcyjnym otoczeniu przyrodniczym.

ANALIZA WALORÓW KULTUROWYCH GMINY RESZEL

W celu ustalenia szczegółowych danych na temat potencjału kulturowego badanego obszaru sporządzono wykaz zabytków gminy Reszel. Uwzględniono w nim 291 obiektów, dla których określono lokalizację, numery kart gminnego i wojewódzkiego rejestru zabytków oraz skategoryzowano je według funkcji.

Spośród wszystkich obiektów zamieszczonych w wykazie (tab. 2), 91 jest wspólnych dla wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych lub archeologicznych i gminnego rejestru zabytków, 30 występuje wyłącznie w rejestrach wojewódzkich, a pozostałe 170 – w rejestrze gminnym (stanowią potencjalne propozycje do objęcia ochroną konserwatorską).

Najliczniej występującymi zabytkami na terenie gminy są budynki mieszkalne – 187, które w zdecydowanej większości znajdują się w Reszlu – 186. Na szczególną uwagę zasługują: zachowany bez przekształceń budynek usługowo-mieszkalny XIX-wiecznej apteki, zlokalizowany w pobliżu ratusza, oraz willa „Maria” (zdobione narożniki, łukowato wygięte pilastry i szczyty zamknięte esownicami). Jedyne, uwzględnione w wykazie, budynki mieszkalne poza granicami Reszla, zlokalizowany jest w Świętej Lipce. Jest to drewniany dom z elementami muru pruskiego.

Tabela 2. Zestawienie liczbowe zabytków w gminie Reszel
 Table 2. The list of historical monuments in the municipality Reszel

Kategoria zabytków Category of monuments	Nazwa miejscowości Name of place			Inne Others	Ogółem Total
	Reszel	Święta Lipka	Łężany		
I	186	1	0	0	187
II	17	2	0	2	21
III	16	1	0	0	17
IVa	2	0	0	0	2
IVb	1	0	0	0	1
Va	4	2	1	4	11
Vb	4	3	0	2	9
VI	0	0	0	2	2
VII	0	0	14	1	15
VIIIa	0	1	2	3	5
VIIIb	4	1	1	10	16
IX	1	0	0	0	1
X	2	0	0	0	2
XI	1	0	0	0	1
XII	5	0	0	0	5

Źródło: Przybylska [2011]

Source: Przybylska [2011]

Wśród 21 budynków użyteczności publicznej najistotniejsze są: ratusz miejski w Reszlu, dawna i aktualna plebania kościoła parafialnego p.w. św. Piotra i Pawła oraz dawna karczma, a obecna restauracja w Świętej Lipce.

W kategorii budownictwo przemysłowe, poprzemysłowe i gospodarcze dominują obiekty z Reszla (16 spośród 17). Do wojewódzkiego rejestru wpisano gazownię miejską, której budynek wzniesiono w 1887 r. i przebudowano w 1905 r. w stylu neogotyckim, oraz XVII-wieczny spichlerz o konstrukcji słupowej.

Obiekty warowne są najmniej licznymi i jednocześnie najistotniejszymi zabytkami w gminie. Najznamienitszy z nich jest zamek biskupów warmińskich w Reszlu. Należy ponadto wspomnieć o pochodzącej z przełomu XIV i XV w. baszcie obronnej i fragmentach murów miejskich.

Kolejną istotną grupą zabytków jest budownictwo sakralne. Najbardziej znanym walorem gminy jest sanktuarium maryjne w Świętej Lipce i powiązane z nim budynki. Oprócz niego, istnieje jeszcze 10 innych, cennych kościołów i kaplic, m.in. kościół parafialny p.w. św. Piotra i Pawła. Ważnym elementem w krajobrazie regionu są kapliczki i krzyże. W wykazie znajduje się dziewięć takich obiektów. Jako jeden potraktowano zespół kapliczek różańcowych przy drodze z Reszla do Świętej Lipki z 1968 r.

Dwa zabytki archeologiczne, położone na obszarze badań, uwzględniono tylko w wojewódzkim rejestrze zabytków archeologicznych. Znajdują się one w Śpiglówce i Bezaławkach.

Liczenie jest reprezentowana zabudowa dworska i folwarczna (15 obiektów). Na szczególną uwagę zasługuje założenie w Łężanach, z którego pochodzi większość obiektów umieszczonych w wykazie.

Wyróżniającą się grupą jest zabytkowa zieleń, którą podzielono na dwie podkategorie. Pierwszą z nich są parki. Wszystkie (5) wpisano do rejestru wojewódzkiego. Z kolei do drugiej zalicza się cmentarze (16), z których żaden nie jest wpisany do tego rejestru.

Na terenie opracowania znalazł się jeden zabytkowy układ urbanistyczny – Starego Miasta w Reszlu, od zewnętrznej linii obwarowań z zabudową z późniejszych okresów.

Interesującymi obiektami są reszelskie mosty gotyckie na rzece Sejna: „Wysoki” (ul. Mazurska) i „Niski” (ul. Płowce).

Najmniej liczną kategorią są pomniki i obeliski. Znajduje się w niej jeden obiekt – obelisk zlokalizowany na Placu Paderewskiego w Reszlu.

W ostatniej kategorii umieszczono pozostałości dawnej zabudowy i bytowania ludzi. Są to głównie zachowane fundamenty i fragmenty piwnic, elementy średniowiecznego systemu kanalizacji oraz nawarstwienia kulturowe starego miasta wraz z zamkiem.

Zdecydowanie najwięcej z zabytków uwzględnionych w wykazie znajduje się w Reszlu – 243 (poła oceny nr 52, 53, 66, 67, 81), w tym 65 jest wspólnych dla analizowanych rejestrów (rys. 2).

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, badana gmina posiada duże zasoby obiektów kulturowych będących świadectwem przeszłości, które mogą być wykorzystane do celów turystycznych. Największe skupienie zabytków występuje w mieście Reszel, które stanowi główny ośrodek kultury w gminie. Kolejnymi obszarami wyróżniającymi się pod tym względem są Święta Lipka i Łężany. Analizowane obiekty mają różny charakter, co dodatkowo wzbogaca i zwiększa potencjał obszaru. Liczebność, jakość i różnorodność zabytków gminy pozwala na jej dalszy rozwój w kierunku udostępnienia walorów w ramach turystyki krajoznawczej i kulturowej.

PRZYDATNOŚĆ TERENÓW GMINY POD WZGLĘDEM PRZYRODNICZYM I KULTUROWYM

W celu wyznaczenia obszarów łączących w sobie walory przyrodnicze i kulturowe, na przyrodniczą mapę waloryzacyjną nałożono siatkę kwadratów z numerami obiektów z przeanalizowanego wykazu zabytków gminy Reszel (z zachowaniem kategoryzacji według funkcji). Nałożenie na siebie obu map pozwoliło na wskazanie obszarów najbardziej przydatnych do rozwoju funkcji turystycznej. Zarówno w wyniku waloryzacji przyrodniczej, jak i analizy walorów kulturowych stwierdzono występowanie wyraźnych skupień wysoko ocenionych jednostek. W wielu przypadkach tereny wyróżniające się pod względem przyrodniczym pokryły się z terenami występowania ważnych i licznych zabytków. Wytypowano trzy obszary, które w najlepszy sposób łączą oba typy walorów.

Pierwszym z nich jest miasto Reszel wraz z okolicą. Jest ono centrum administracyjnym i kulturalnym gminy. Na jego terenie znajduje się wiele zabytków budownictwa mieszkaniowego, sakralnego i warownego. Ponadto zlokalizowane są tu hotele, pensjonaty oraz restauracje, co oznacza, że walory zostały udostępnione dzięki istniejącemu zagospodarowaniu turystycznemu. Rozwojem kultury w gminie zajmuje się Miejski Ośrodek Kultury oraz Miejska Biblioteka Publiczna. Historię regionu można poznać w reszelskim oddziale Muzeum Warmii i Mazur. Miasto jest także malowniczo położone. Jego panoramę można podziwiać z drogi powiatowej nr 112 na wysokości Mnichowa. Widoczna jest dominanta w postaci kościoła parafialnego p.w. św. Piotra i Pawła oraz subdominanta – zamek biskupów warmińskich, otoczone zabudową mieszkalną. Nowym elementem panoramy miasta są wiatraki elektrowni wiatrowej. Zlokalizowane są poza terenem gminy (gmina Kętrzyn), jednak wpływają negatywnie na pejzaż całej okolicy. Przez Reszel (na dnie głębokiego wąwozu) przepływa Sajna, w której dolinie, u podnóża zamku, znajduje się park miejski uznawany za jeden z najbardziej atrakcyjnych pod względem krajobrazowym w kraju.

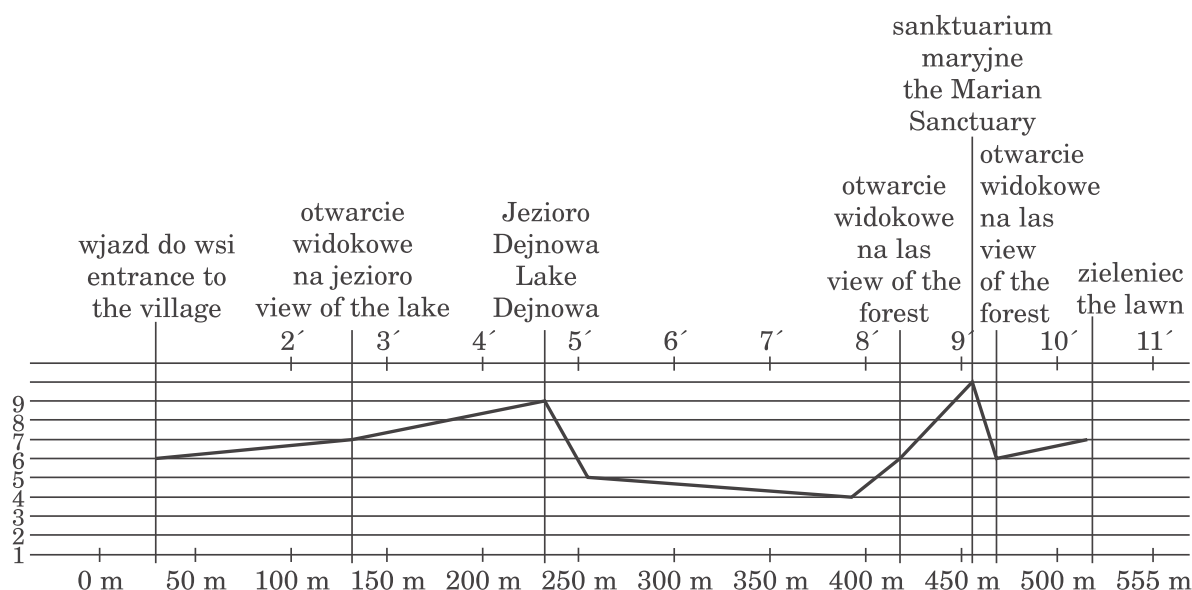
Kolejnym wytypowanym obszarem są okolice wsi Święta Lipka. Mieści się tam najbardziej znany walor kulturowy gminy – sanktuarium maryjne. Nie można jednak pominąć innych, towarzyszących mu obiektów, takich jak: kapliczki różańcowe wzdłuż drogi wojewódzkiej 594 na trasie Reszel – Święta Lipka, klasztor jezuitów, czy figura Matki Boskiej na kolumnie (kapliczka barokowa). Na uwagę zasługuje również drewniany dom z elementami muru pruskiego oraz park o charakterze krajobrazowym w zespole klasztornym jezuitów. Miejscowość ta również łączy oba rodzaje walorów. Jest położona nad Jeziorem Dejnowa, w otoczeniu drzew. Zabudowania i kościół, ze względu na usytuowanie w dolinie, są widoczne dopiero po wjeździe do wsi, którą otula ściana lasu.

Trzecim terenem wyznaczonym do dalszych badań są Łęczany. Ta wieś jest położona nad Jeziorem Legińskim, a od strony północnej oddzielają ją od pobliskich miejscowości lasy. W Łęczanach znajduje się założenie dworsko-parkowe, w którym woda stanowi ważny element kompozycji. Dwór znajduje się w niedalekiej odległości od jeziora na wzniesieniu, w centralnej części parku, którego całkowita powierzchnia wynosi 6,5 ha. W Łęczanach, inaczej niż w innych pochodzących z tego okresu parkach, od frontu, na północy zlokalizowano otwartą łąkę, opadającą w kierunku Jeziora Legińskiego. Stano-

wiła ona otwarcie widokowe na taflę wody, zapożyczając krajobraz spoza podstawowego układu. Z biegiem lat na łąkę wkroczyła jednak roślinność drzewiasta, zasłaniając ten interesujący obraz [Urban i Młynarczyk 2010].

OCENA PRZESTRZENI KRAJOBRAZOWEJ METODĄ KRZYWEJ WRAŻEŃ

Dokonano oceny wizualnej krajobrazu za pomocą zmodyfikowanej krzywej wrażeń w obrębie trzech miejscowości. Jako pierwszą przeanalizowano Świętą Lipkę, oznaczając na ortofotomapie najważniejsze obiekty w tej okolicy oraz sporządzono krzywą wrażeń (rys. 3) wraz z dokumentacją fotograficzną.

Rys. 3. Ocena krajobrazu wsi Święta Lipka metodą krzywej wrażeń

Fig. 3. The landscape evaluation of the Święta Lipka village with method of experience curve

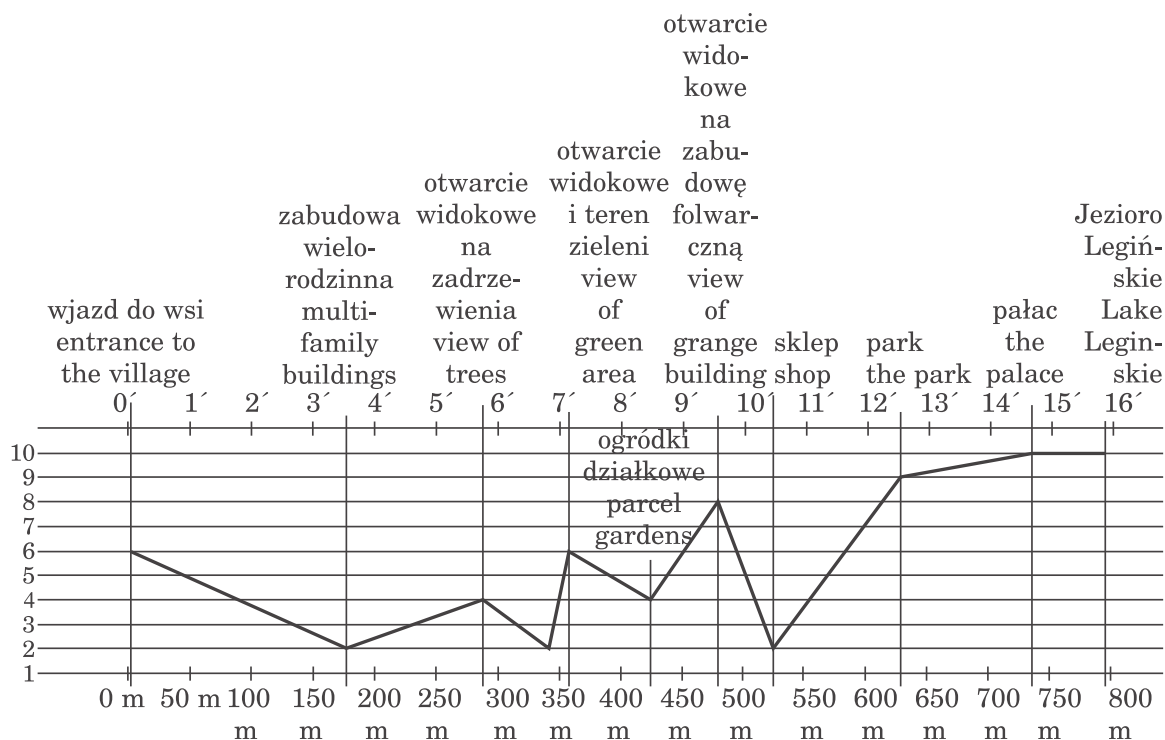
Święta Lipka usytuowana jest na pograniczu Warmii i Mazur. Tuż przed wjazdem do wsi, od strony Reszła, znajduje się tablica graniczna tych regionów, a zaraz za nią rozpościera się widok na ścianę lasu, któremu przyznano 6 pkt na krzywej wrażeń. W odległości 200 m od tego miejsca zaczyna być widoczna naturalna dominanta w krajobrazie miejscowości – tafla wody Jeziora Dejnowa (7 pkt i 9 pkt).

Kolejne widoki przedstawiające zabudowę wsi nie są już tak atrakcyjne (5 pkt) i napięcie emocjonalne powoli słabnie. Dzieje się tak do momentu pojawienia się pierwszego otwarcia widokowego na las, które urozmaica znacząco widok (6 pkt). Jednak zapomina się o nim, gdy w polu widzenia nagle pojawi się sanktuarium maryjne. Ze względu na walory obiektu i znaczenie dla układu kompozycyjnego oraz społeczności lokalnej przyznano mu najwyższą notę (10 pkt).

Ciekawym i wartym uwagi akcentem jest pomnik Jana Pawła II i kardynała Stefana Wyszyńskiego. W kompozycji, przez którą przebiegała trasa, znajduje się drugie otwarcie widokowe na las w kierunku Reszła, które również otrzymało dość wysoką ocenę (6 pkt). Obiektem kończącym krzywą wrażeń jest zieleniec. Jest on zadbany i ma ciekawą kompo-

zycję oraz połączenie widokowe z pobliskim obszarem podmokłym, uznano go za pozytywny element krajobrazu wsi (7 pkt). Opisywana miejscowość jest zadbana i interesująca zarówno dla pielgrzymów, jak i turystów.

Kolejną poddaną badaniu miejscowością była wieś Łęczany. W tym wypadku również zaznaczono na ortofotomapie najważniejsze obiekty oraz graficznie przedstawiono krzywą wrażeń (rys. 4).

Rys. 4. Ocena krajobrazu wsi Łęczany metodą krzywej wrażeń

Fig. 4. The landscape evaluation of the Lezany village with method of experience curve

Trasę rozpoczęto od południowego krańca wsi. Rozpościera się tam malowniczy widok na pola uprawne i zadrzewienia śródpolne, który oceniono wysoko (6 pkt). Niestety, kolejnym elementem wyłaniającym się z sylwety wsi jest dysharmonijna zabudowa wielorodzinna, która w żaden sposób nie nawiązuje do gabarytów lub formy zabudowy wiejskiej. Zmniejsza ona w znaczącym stopniu atrakcyjność krajobrazu (2 pkt). Pozytywnymi elementami urozmaicającymi zabudowę są otwarcia widokowe. Jedno z nich tworzy widok na zadrzewienia okalające Łęczany, przelamując monotonię budynków. Zadrzewienia wymagają jednak drobnych zabiegów poprawiających estetykę. Kolejne otwarcie widokowe jest dużo ciekawsze, gdyż stanowi je droga biegnąca do sąsiedniej wsi, otoczona polami i terenami zieleni, z widoczną linią horyzontu (6 pkt). Niestety tuż przy niej znajduje się pojemnik na odpady, który uniemożliwia swobodne podziwianie krajobrazu (2 pkt). Elementem, na który należy zwrócić uwagę, są ogródki działkowe. Choć miejscami występuje w nich roślinność obcego pochodzenia, można tu też zaobserwować wiele gatunków charakterystycznych dla krajobrazu wiejskiego (4 pkt). Kolejne otwarcie ukazuje zabudowania folwarczne, tworząc ciekawy widok z dominantą (8 pkt). Krzywa po raz kolejny spada ze względu na źle dobraną formę budynku sklepu (2 pkt). Końcowy odcinek

nek badanej trasy uznano za najbardziej atrakcyjny. Na taką ocenę wpływa m.in. obecność położonego nad jeziorem parku, zachowanego w dobrym stanie (9 pkt). Na jego terenie znajduje się najważniejszy zabytek w Łężanach – pałac. Podobnie jak park, jest on w dobrym stanie, pod stałą opieką. Ze względu na położenie na wzniesieniu góruje on nad wsią, a jego wartość podnosi historyczne znaczenie (10 pkt). Naturalną dominantę stanowi Jezioro Legińskie powiązane widokowo z całością założenia i będące jego integralną częścią.

Jak widać na krzywej wrażeń, w miejscowości znajdują się obiekty wzbudzające skrajne emocje. Szerokie spektrum punktacji z jednej strony świadczy o wysokim potencjale obszaru, z drugiej pokazuje, że dla osiągnięcia celu konieczne jest podjęcie działań podnoszących estetykę miejsca. Dla poprawy atrakcyjności turystycznej niezbędna jest eliminacja lub zamaskowanie elementów dysharmonijnych. Warto również zadbać o tradycyjne ogródki, które mogłyby stać się wizytówką wsi.

Ostatnim badanym obszarem była średniowieczna część Reszla. Ze względu na duże nagromadzenie zabytkowych obiektów, wyznaczono potencjalną trasę krajoznawczą o łącznej długości 600 m ukazującą różnorodne walory kulturowe i przyrodnicze w przestrzeni miejskiej. Ekspozycja ich pozwala na poszerzenie zainteresowania turystów cennymi obiektami (rys. 5).

Proponowaną trasę oceniono za pomocą krzywej wrażeń (rys. 6). Zaczyna się od zielńca przy ul. Bohaterów, który jest uporządkowany i zadbany. Aktualnie nie występują tam elementy nawiązujące do historii lub tradycji miasta, które wprowadzałyby zwiedzających w tematykę (5 pkt). Podobną notę jak zieleniec otrzymał obszar z murami miejskimi (5 pkt). Są one zachowane w dobrym stanie i porośnięte bluszczem. Ogrodzenia znajdujących się naprzeciw budynków nawiązują materiałem i kolorystyką do murów. Nawierzchnia z kamienia naturalnego wpływa pozytywnie na odbiór przestrzeni, ale mankamentem tego odcinka jest trzepak do dywanów zlokalizowany tuż przed murem. Kolejnym dysharmonijnym elementem na trasie są pojemniki na odpady, umieszczone przy baszcie obronnej. Są to elementy ruchome, ale wykorzystywane w ciągu całego roku, więc mają wpływ na odbiór wizualny przestrzeni. Zaniżyły znacząco atrakcyjność terenu przy baszcie (3 pkt). Wartość ta zdecydowanie wzrasta przy otwarciu architektonicznym na centrum miasta z sylwetą zamku (6 pkt).

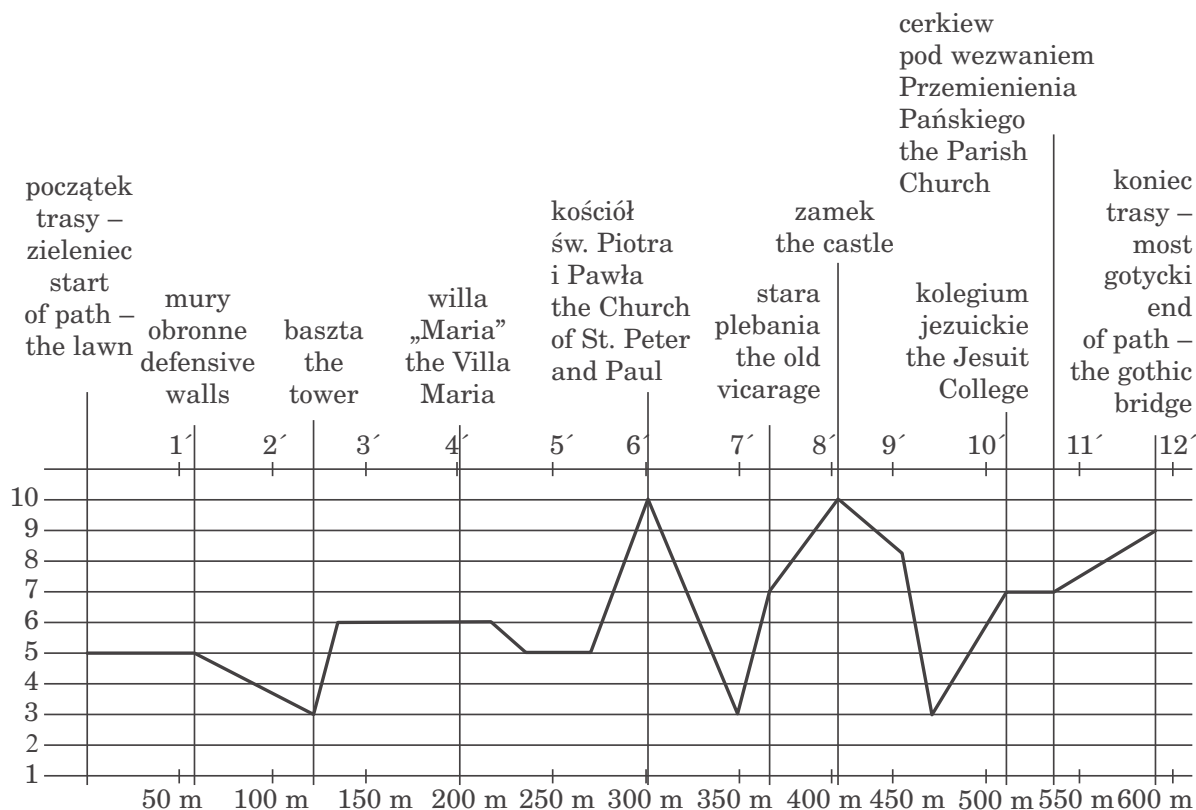
Dalej droga przebiega pomiędzy zabudową mieszkalną a murami miejskimi, aż do budynku willa „Maria”. Jest to jeden z najciekawszych budynków mieszkalnych w mieście (6 pkt). Następnie trasa przebiega obok kościoła farnego pw. św. Piotra i Pawła. Obiekt ten widoczny jest prawie z każdego miejsca w mieście i dominuje w jego panoramie. Dodatkowo jest otoczony zielenią, dlatego otrzymał najwyższą notę (10 pkt). Oprócz jego walorów wizualnych, należy również wspomnieć o możliwości zwiedzania wieży kościelnej, z której roztacza się widok na panoramę całej okolicy. Pomiedzy kościołem a starą plebanią po raz kolejny obraz psują pojemniki na śmieci. Pomimo fatalnego stanu technicznego, budynek niegdyś zamieszkiwany przez proboszcza przyciąga uwagę turystów. Wskazane jest wyeksponowanie tego obiektu, dlatego należy zabezpieczyć go przed dalszym niszczeniem i podjąć prace nad zabezpieczeniem jego konstrukcji. Najbardziej znanym zabytkiem Reszla jest gotycki zamek biskupi. Jest on jednym z podstawowych elementów tkanki miejskiej, który podobnie jak w przeszłości pełni ważne funkcje dla

a*b**c**d**e**f**g*

Rys. 5. Zabytkowe obiekty w Reszlu usytuowane przy proponowanej trasie krajoznawczej: *a* – willa „Maria”, *b* – kościół św. Piotra i Pawła, *c* – stara plebania, *d* – zamek biskupów warmińskich, *e* – kolegium jezuickie, *f* – most gotycki, *g* – panorama Reszla

Fig. 5. The historic objects in Reszel situated along proposed sightseeing path: *a* – the Villa „Maria”, *b* – the Church of St. Peter and Paul, *c* – the Old Vicarage, *d* – the Warmia Bishops' Castle, *e* – the Jesuit College, *f* – the Gothic Bridge, *g* – the panoramic view of Reszel

Źródło – Source: Fotografia własna – own pictures

Rys. 6. Ocena proponowanej trasy krajoznawczej metodą krzywej wrażeń

Fig. 6. The evaluation of proposed sightseeing path with method of experience curve

społeczeństwa. Jest ponadto powiązany z krajobrazem parku rozpościerającego się u jego podnóża. Z tych względów uzyskał najwyższą punktację (10 pkt). Następny spadek na krzywej po raz kolejny jest spowodowany występowaniem w żaden sposób nie zamaskowanych pojemników na śmieci. W jednej linii z zamkiem znajduje się dawne kolegium jezuickie, które stanowi ważny obiekt historyczny miasta (7 pkt). Podobnie jak cerkiew p.w. Przemienienia Pańskiego (dawniej kościół Trzech Krzyży) znajdująca się w zespole kolegijskim (7 pkt). Ostatnim obiektem na wyznaczonej trasie jest most gotycki „Wysocki” na rzece Sajna. Rozpościera się z niego widok na park miejski. Pierwotnie stanowił jedną z trzech bram miasta (9 pkt).

Przeprowadzona analiza pokazuje bogactwo i różnorodność zabytków znajdujących się na terenie Starego Miasta w Reszlu. Znaczne wahania napięcia emocjonalnego są spowodowane występowaniem elementów dysharmonijnych, które należy wyeliminować, aby wykorzystać potencjał miasta.

PODSUMOWANIE

Kształtowanie krajobrazu jest procesem wymagającym starannego planowania, które ułatwiają badania waloryzacyjne. Wartościowanie walorów krajobrazowych jest niezbędne do racjonalnego gospodarowania zasobami gminy i określenia optymalnego sposobu użytkowa-

nia terenu. Badania pozwoliły jednoznacznie stwierdzić, że gmina Reszel posiada wysokiej jakości walory przyrodnicze i kulturowe pozwalające na rozwój funkcji turystycznej.

Walory przyrodnicze o największej wartości znajdują się w okolicach Reszla, Świętej Lipki, Bezląwek, Widryn i Łężan. Walory kulturowe mają szczególne znaczenie w Reszlu, Świętej Lipce i w Łężanach. Wyniki badań wskazują, że wyraźnie grupują się one na wskazanych terenach i wzajemnie przenikają. W związku z tym wytypowano obszary strategiczne dla rozwoju turystyki w gminie – Reszel, Świętą Lipkę, Łężany. Każdy z nich prezentuje inne wartości. Występują tu krajobrazy: rolniczy, wiejski, miejski, sakralny i warowny, które harmonijnie przenikają się z przyrodą.

Obecnie ponadregionalnym zainteresowaniem cieszy się Święta Lipka (turystyka pielgrzymkowa) i ewentualnie Reszel (Szlak Zamków Gotyckich). Tymczasem w analizie przyrodniczo-kulturowej wykazano, że gmina ma potencjał rozwoju zrównoważonej turystyki wypoczynkowej, krajoznawczej i kwalifikowanej w formie turystyki rowerowej i pieszej. Dla zwiększenia atrakcyjności wszystkich typów krajobrazu, a jednocześnie każdego z osobna, wskazane byłoby ich połączenie w jeden szlak za pomocą tras turystycznych. Pozwoli to na lepsze wykorzystanie walorów odwiedzanych okolic Świętej Lipki i Reszla przez pokazanie turystom dodatkowych atrakcji, dla których warto będzie przedłużyć pobyt w gminie. Taka strategia będzie miała szansę powodzenia, jeżeli powstanie zaplecze towarzyszące, w tym wypożyczalnie rowerów, sprzętu wodnego oraz rozbudowania baza żywieniowa na terenach do tej pory słabiej zagospodarowanych. Równie istotna jest rozbudowa sieci komunikacyjnej decydującej o dostępności regionu.

PIŚMIENNICTWO

- Bajerowski T., 2000. Wycena krajobrazu. Rynkowe aspekty oceny i waloryzacji krajobrazu. Educaterra, Olsztyn, 12.
- Gaworecki W., 2000. Turystyka. PWE, Warszawa.
- Hopfer A., Cymerman R., Nowak A., 1982. Ocena i waloryzacja gruntów wiejskich. PWRiL, Warszawa, 128–129.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2002. Geografia turystyki Polski. PWE, Warszawa, 27–28.
- Kurek W., 2007. Turystyka. PWN, Warszawa, 24–26, 198–297.
- Przybylska M., 2011. Waloryzacja przyrodniczo-kulturowa pod kątem rozwoju funkcji turystycznej. Praca dyplomowa pod kierunkiem E. Marks i I. Połuchy, UWM w Olsztynie.
- Reszel – miasteczko na Warmii, www.reszel.pl, dostęp: 20.01.2012.
- Siwicki B., 2009. Turystyka zrównoważona – nowa koncepcja rozwoju turystyki regionalnej. [W:] Regionalne aspekty rozwoju turystyki: monografia naturalna. Red. M. Seciniak, Agenda Wydawniczo-Edytorska EkoPress, Białystok, 55–58.
- Urban A., Młynarczyk K., 2010. The park and palace in Łężany as an example of a composition relying on the values of local landscape. [W:] Natural and cultural transformation of landscape. Red. K. Młynarczyk, Department of Land Reclamation and Environmental Management University of Warmia and Mazury in Olsztyn. Olsztyn, 130–136.

THE EVALUATION OF THE NATURAL AND CULTURAL VALUES OF THE MUNICIPALITY RESZEL FOR TOURISM DEVELOPMENT

Abstract. Appropriate use of space helps to develop investments and the entire region more intensively. To determine the best use for land, its suitability for tourist purposes must be estimated. Land should have a variety of natural and cultural values, which together form the tourist attractions. The valorisation of nature examines elements of the landscape created by nature, while cultural valorisation analyses elements of the historical and cultural heritage. The aim of this paper was to carry out a natural and cultural valorisation of the municipality of Reszel for tourism development and to identify the best forms of tourism. In addition, a landscape evaluation with the experience curve method is presented. As a result, the municipality Reszel was divided into areas of variable suitability for tourism. Based on this research, places with tourism potential were selected and the route of a sightseeing path was proposed.

Key words: landscape, tourism development, suitability for tourism, valorisation

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 16.05.2012

